

Društvene promjene

▶ **Gradovi i urbanizacija; Ekologija**

Razred: III.

Predmet: Sociologija

Profesor: Mile Logara

Škola: Gimnazija Ljubuški

Gradovi i urbanizacija

- Prvi gradovi nastaju u neolitsko doba, ali do značajnijeg porasta gradskog stanovništva dolazi tek s industrijalizacijom
- **Grad** je relativno veliko i stalno urbano naselje u kojem većina populacije živi od industrije i uslužnih djelatnosti (ovo značenje ne treba brkati s administrativno-pravnim)
- **Urbanizacija** je proces porasta broja gradskog stanovništva i često je povezana sa **deruralizacijom** (smanjenjem broja seoskog stanovništva)
- **Stupanj urbanizacije** predstavlja postotak stanovništva neke zemlje koji živi u gradovima i povezan je s razvojem ekonomije i industrijalizacijom
- Suvremena društva se sve brže mijenjaju (još u poglavlju u kulturi smo naučili kako se vremenski 'razmak' između različitih tipova društva sve više smanjuje), promijene su zahvatile i raspored stanovništva pa u gradovima imamo sve više ljudi, dok se mijenja i sama arhitektura grada

Gradovi kroz povijest

- Prvi gradovi nastaju u antičko doba na obalama velikih rijeka (Nil, Eufrat, Tigris) i najčešće su imali pet do deset tisuća stanovnika
- Što se tiče predindustrijskih gradova u Europi, već u staroj Grčkoj je postojalo mnoštvo polisa (gradova – država, npr. Atena je na vrhuncu svog razvoja brojala 300 000 stanovnika)
- Početkom nove ere, Rim broji oko milijun stanovnika, a nakon propasti Rimskoga Carstva gradovi postaju znatno manji, uglavnom opasani zidinama
- **Srednjovjekovni gradovi** su često opisivani kao spoj tržnice i utvrde, često slijede konfiguraciju terena i tu nalazimo začetke kapitalizma
- **Industrijski grad** je bitno drugačiji, više ne slijedi konfiguraciju terena, već ima pravilniji oblik, s otvorenim, širokim ulicama (radi lakšeg prijevoza roba i općenito lakšeg snalaženja u gradu)

Gradovi i kapitalizam

- Industrijski grad je impersonalan, ljudi dolaze u dodir s mnogim strancima i nema getoizacije (iako je moguće da se ljudi nekad sami namjerno grupiraju u određene četvrti prema boji kože, nacionalnosti ili vjerskoj pripadnosti)
- Francuski sociolog M. Castells je razvoj industrijskog grada povezivao s kapitalizmom i smatrao je da poslodavcima mora biti na raspolaganju zdrava i obrazovana radna snaga koja ima gdje stanovati, a sami kapitalisti ne mogu namiriti troškove stanogradnje, bolnica i škola
- Spomenute troškove plaća država i to Castells naziva **kolektivnom potrošnjom**, no u novije vrijeme javne usluge se sve više privatiziraju
- Neki gradovi postaju izuzetno važna središta svjetskoga gospodarstva (**globalni gradovi** – New York, Tokio, London, Pariz...)

Urbanizacija u 20. st.

- U 20. st. urbanizacija postaje svjetski proces, urbano stanovništvo raste puno brže od ukupnog, 1975. god. je 39% svjetskog stanovništva živjelo u gradovima, a danas je taj broj oko 55%
- Gradovi postaju metropole, odnosno središta javnog, kulturnog i političkog života
- **Suburbanizacija** je proces prelaska gradskog stanovništva u predgrađa (radi bolje kvalitete života), ta predgrađa se počinju dodirivati i tvoriti niz neprekinutih povezanih naselja koji se naziva **megalopolis**
- Suburbanizacija izaziva i probleme jer se u središtima gradova često grupiraju siromašniji stanovnici i nastaju **slamovi** – To su područja sa visokom stopom nezaposlenosti i kriminala, s lošim uvjetima stanovanja
- **Gentrifikacija (urbano recikliranje)** – Proces povratka bogatijeg stanovništva u središte grada i obnavljanja zapuštenih dijelova grada

Karakteristike života u gradu

- Život u gradu podrazumijeva kulturni pluralizam, slabiju solidarnost i impersonalnost (podsjetite se na razliku *Zajednice* i *Društva*)
- G. Simmel kaže da gradski ljudi nisu 'po prirodi' drugačiji od ljudi sa sela, već da, zbog mase podražaja i doživljaja, moraju zauzeti stav *blaziranosti*, odnosno otupjelosti i ravnodušnosti, inače ne bi mogli funkcionirati
- Čikaška škola i urbana sociologija se bave upravo tim problemima – L. Wirth je smatrao da se odnosi u gradu zasnivaju na racionalnim interesima, a ne na osjećajima i vjernosti (sat i semafor su simboli takvog društvenog poretka). Ukratko, ljudi su fizički blizu, ali socijalno udaljeni, prevladavaju površnost, anonimnost i nesigurnost
- Mnogi sociolozi se ne slažu s ovim i smatraju da grad nudi mnoštvo mogućnosti

Život u (postmodernom) gradu

- H. Gans je sociolog koji se nije slagao s Wirthovom vizijom grada, tvrdio je da u gradu možemo razlikovati najmanje pet načina života, a jedino zadnja dva predstavljaju prisilnu socijalnu izolaciju:
- *Kozmopoliti* - studenti, umjetnici i stručnjaci koji su izabrali život u gradu radi obrazovnih ili poslovnih razloga i često nemaju potrebu ni želju integrirati se u susjedstvo
- *Neoženjeni/neudane i ljudi bez djece* – često žive samo kratko na određenom mjestu pa ne žele stvarati dublje veze
- *Etnički 'seljaci'* – predstavljaju ljude koji i u gradu žive 'u svom svijetu', povezani rodbinskim i etničkim vezama unutar svoje zajednice često ignoriraju sve ostalo
- *Deprivirani* – siromašni, diskriminirani ili emocionalno poremećeni, prisiljeni su živjeti u 'lošijim' dijelovima grada i društveno su izolirani
- *Ljudi uhvaćeni u zamku* – umirovljenici s niskim mirovinama ili ljudi koji su ostali kad su svi ostali odselili pa time izgubili dobar dio socijalnih veza
- U postmodernom gradu važna je **simbolička ekonomija** (stvaranje imidža i prepoznatljivosti grada), decentralizacija i privatizacija uzimaju sve više maha, iako se neke stare značajke života održavaju i dalje

Ekologija i sociologija prirode

- **Ekologija** je znanstveno proučavanje odnosa između živih organizama i njihovog okoliša
- Okoliš možemo promatrati kao **ekosustav** – relativno stabilnu skupinu međuzavisnih organizama
- Unutar sociologije prirode postoje različita gledišta o prirodi – neki smatraju da je priroda ‘objektivna stvarnost’ koja ima svoje zakone (iako svojim djelovanjem utječemo na nju), dok drugi smatraju da je i priroda podložna ‘socijalnoj konstrukciji zbilje’ (v. 5. poglavlje udžbenika)
- Kroz povijest, na prirodu se gledalo dvojako – prije modernosti, ljudi su prirodu promatrali kao majku, zaštitnicu, Božje djelo, odnosno nešto što treba poštovati i cijeliti jer postoji organsko jedinstvo živog i neživog i sav svijet je povezan. S dolaskom modernosti i industrijalizacije, cilj postaje ovladavanje prirodom i ona se gleda dijelom kao privatni posjed koji donosi profit
- U novije vrijeme ljudi postaju svjesni da bespovratno uništavanje prirode ugrožava njih same

Ekološki problemi

- Ekološki problemi su predmet intenzivnih rasprava diljem svijeta, čovjek svojim djelovanjem ugrožava kopnene i vodene ekosustave te onečišćuje zrak
- Procjenjuje se da godišnje biva istrijebljeno 17500 različitih biljnih i životinjskih vrsta
- Biolozi su izračunali da će tijekom slijedećih 25 godina nestati oko 20 % poznatih vrsta, a zadrži li se dosadašnji trend, do kraja stoljeća moglo bi nestati 50 % biološke raznolikosti. Smanjenjem biološke raznolikosti nekoga područja smanjuje se i njegova ekološka ravnoteža, pa ono postaje sve ugroženije i manje otporno na vanjske utjecaje
- U Europi je u skoroj budućnosti u opasnosti od izumiranja 108 vrsta cvjetnica, a više od 1 400 vrsta su vrlo rijetke. Istrebljenje prijete i za 36 vrsta sisavaca te 59 vrsta ptica
- Ljudi na kopnene ekološke sustave loše djeluju: Uništenjem okoliša, intenzivnom urbanizacijom, pretjeranim lovom životinja, intenzivnom ispašom domaćih životinja, isušivanjem močvara, krčenjem i sječom šuma...

Vrste, izvori i utjecaji onečišćenja na vodene ekosustave

VRSTA ONEČIŠĆENJA	IZVORI ONEČIŠĆENJA	UTJECAJ
Uzročnici bolesti (bakterije, virusi, praživotinje i nametnici)	Otpadne vode domaćinstva, bolnica te životinjskog porijekla	Bolesti poput, hepatitisa, kolere, dizenterije i sl.
Biorazgradive organske tvari	Prirodna ispiranja s kopna; komunalne otpadne vode; otpadne vode prehrambene industrije, prerade papira i sl.	Za njihovu razgradnju bakterije troše kisik, to može biti uzrok ugibanja ili migracije riba i drugih životinja; voda ima neugodan miris
Anorganske kemijske tvari (kiseline, lužine, soli, teški metali)	Industrijska postrojenja, rudnici, ispiranje s kopne i prometnica, benzin s olovom, neki pesticidi i fungicidi i dr.	Ugibanje mnogih vodenih organizama; opasnost za čovjeka; voda postaje neupotrebjiva u domaćinstvu, za navodnjavanje i za određenu industriju
Anorganske hranjive soli (fosfati i nitrati)	Prirodna ispiranja s kopna i obradivih površina; detergentski fosfatima; domaćinstva; neadekvatni uređaji za biološko čišćenje otpadnih voda; industrija	Cvjetanje algi i bujanje ostaloga vodenog bilja; eutrofikacija; ugibanje riba te promjena vodenog ekosustava; neugodan miris
Organske tvari (nafta i derivati, pesticidi i herbicidi i sl.)	Industrija; promet; šumarstvo i poljoprivreda; uništavanje komaraca i sl.	Ugibanje riba, ptica i drugih vodenih životinja; nagomilavanje u tkivima životinja i ljudi; genetske promjene, kancerogenost i sl.
Suspendirane čestice	Prirodna erozija s ogoljenih i obradivih površina; separacija ugljena i drugih ruda; građevinski zahvati	Smanjena sposobnost samoočišćenja; otežana opskrba kisikom vodenih organizama te smanjenje populacija riba; zatrpavanje akumulacija i jezera
Radioaktivne tvari	Rudnici urana i njegova prerada; nuklearne elektrane; nuklearne probe; neadekvatno odlaganje	Imaju kancerogeno djelovanje; uzrokuju genetske promjene
Toplina	Otpadna topla voda iz industrije i termoelektrana	Smanjena sposobnost otapanja kisika u vodi; mijenja i razara životne zajednice; može pogodovati razvoju bolesti i pojavi nametnika te pojačati djelovanje toksina u vodi

Ekološki rizici

- Uz navedene probleme, brojni su i drugi rizici, od sve češćih kiselih kiša (oborina čiji je pH niži od 5) do zagađenja zraka, efekta staklenika i radioaktivnih rizika
- Zadnjih se 100 godina koncentracija CO₂ u atmosferi povećala oko 25 %
➤ U čemu je problem prevelike količine CO₂ u Zemljinoj atmosferi?
- Zemljina površina apsorbira solarnu radijaciju i zatim je emitira u obliku dugovalnoga zračenja ili toplinske energije, CO₂ apsorbira zračenje dugih valnih duljina, dakle, atmosferski CO₂ i vodena para ne dopuštaju odlazak suviše topline iz Zemljine atmosfere. Ovaj se efekt naziva **efekt staklenika**, a uzrokuje globalno zatopljenje
- Prema nekim predviđanjima, do 2100. godine, prosječna temperatura zraka na Zemlji povećati će se za oko 2 °C, što će uzrokovati nestabilniju klimu, s puno više oluja
- Černobil i Fukushima su podsjetnici na radioaktivne rizike

Pokušaji rješenja

- **Održivi razvoj** je koncept koji zagovara zadovoljenje potreba današnjice bez ugrožavanja budućih generacija i njihove mogućnosti zadovoljenja potreba
- Načelno, vlade gotovo svih država podržavaju ovaj koncept, donesene su određene rezolucije UN-a, a potpisani su i brojni sporazumi o ograničenju emisije stakleničkih plinova (CO₂, metan, sumporov dioksid, didušik oksid...) i očuvanju okoliša
- Najvažniji sporazumi su tzv. Kyoto protokol i Pariški sporazum o klimi
- Pojavljuju se brojni reformski i radikalni ekološki pokreti, organizacije tipa *Greenpeace* i političke stranke – svi oni u fokusu imaju ekološke probleme i zagovaraju određene načine njihova rješavanja

Domaći rad

- Opisati prednosti života na selu/u gradu iz vaše perspektive
- Analizirati neke od promjena vezanih uz urbanizaciju na nekom gradu po izboru u BiH
- Procijeniti utjecaj najvažnijih ekoloških rizika na vašu životnu sredinu

Literatura

- **Za učenike:**

Fanuko, N. (2011). *Sociologija*. Zagreb, Profil, str. 274 - 290

- **Za nastavnike:**

Fanuko, N. (2011). *Sociologija*. Zagreb, Profil

Kregar, J., i sur. (2003). *Sociologija*. Zagreb, Školska knjiga

Jurčić, A. (2020). *Čovjek i okoliš; Zaštita okoliša* (prezentacije

dostupne na: <https://mozks->

[zzh.com/category/gimnazija/gimnazija-4-razred/biologija-g4/](https://mozks-zzh.com/category/gimnazija/gimnazija-4-razred/biologija-g4/))